

Ján Aláč

ÁBELOVÁ, KLENOT NOVOHRADSKÝCH VRCHOV

Na minulosť spravidla nazeráme cez skúsenosť posledných rokov a cez poznanie, ktoré sa od tejto nedávnej skúsenosti odvíja, čo je vždy skresľujúce. Ľudská i kolektívna pamäť sú mimoriadne selektívne a nespravodlivé. To, čo by v nich malo zostať zachované, sa často stráca a naopak, zostáva to, čo si pamätať nie je vždy hodné. S úpadkom mnohých novohradských obcí sa postupne stratilo z pamäti a povedomia to, čo bolo pre ne typické. Vytratil sa ich niekdajší význam a sláva. V Novohrade by sme našli viacero príkladov dedín, ktoré boli kedysi bohaté na obyvateľov, remeslá, osobitý výtvarný prejav, pozoruhodné osobnosti, príbehy tam žijúcich ľudí, na život v jeho každodennej podobe. Boli rázovité a originálne. Ábelová z *Novohradských vrchov* je toho jedným z najvýraznejších príkladov.

Ábelová je obec, ktorou začínajú lexikóny, encyklopédie alebo slovníky slovenských obcí a miest.¹ V nich je to z dôvodu abecedného poradia. Ábelová si však popredné miesto medzi slovenskými obcami zaslúži aj prostredníctvom iných svojich špecifik a osobitostí, a to aj napriek tomu, že za posledné desaťročia sa mnohé zásadne zmenilo. Ábelová bola v minulosti jednou z najväčších obcí slovenského Novohradu a súčasne jednou z najrázovitejších aj najznámejších.² Bola známa v širokom okolí. Stačilo niekoľko desaťročí nepriaznivého demografického vývoja a hospodárskej stagnácie širšieho priestoru a vytratila sa z povedomia, a to aj v rámci Novohradu. Vytratila sa až tak, že toto jej niekdajšie postavenie nie je spätne jednoduché rekonštruovať. Je paradoxom, že to, čo bolo kedysi bežné a výrazné, je dnes potrebné pre

Slovensko a Slovákov nanovo objavovať, a nielen to, ale vôbec dokazovať.

Jej rázovitosť možno ešte stále demonštrovať množstvom pozoruhodných príkladov a omnoho viac je takých, na ktoré sa už dávno zabudlo. Ábelová bola a stále je klenotom *Novohradských vrchov*. *Ábeloví, Ábelovú perlu Novohradu*³ nachádzame v mnohých literárnych textoch, napokon aj *Dáždnik svätého Petra* v jednej z najznámejších próz Kálmána Mikszátha z roku 1895 putoval po rôznych miestach Slovenska, v tom čase Uhorska, a jedno z jeho zastavení bolo práve v Ábelovej.⁴ Pre Mikszátha nebola Ábelová určite žiadnou neznámou. Narodil sa v novohradskej Sklabinej a jeho predkovia pôsobili ako evanjelickí kňazi práve v priestore *Novohradských vrchov*. V tom čase používali ešte priezvisko Mi-xadt.⁵ Využitie Ábelovej v tejto jeho próze, okrem jej významu v dobe života spisovateľa, mohlo byť aj ozvenou spomienok a rozprávání jeho predkov, ktorí v tomto priestore žili a pôsobili. Vzájomná previazanosť rodín evanjelických farárov mala za následok, že väzby aj s odstupom času v tomto priestore Mikszáthovci ešte stále mali, ako to v jednom rozhovore s Leou Mrázovou uvádza Božena Slančíková Timrava: *Bol krstným otcom jedného môjho príbuzného či známeho, ale ani odpovedi nedal na isté ich pozvanie, a tí chudáci ako sa ním chceli popýšiť už vopred.*⁶ V tom čase už bol Mikszáth slávny spisovateľ. Mikszáthova zmienka o Ábelovej v *Dáždniku svätého Petra* je zaujímavou kuriozitou, rovnako ako zmienka o ňom v rozhovore s Timravou.

Ábelovú preslávila práve Božena Slančíková Timrava. Ábelová a Timrava tvoria

magické a neoddeliteľné spojenie. Do Ábelovej z neďalekého Polichna sa k bratovi Bohušovi, evanjelickému farárovi, presťahovala v roku 1909. V Ábelovej prežila podstatnú časť svojho života až do roku 1945. Ábelová, so svojimi filiami Madačkou a Nedelištom, poskytovala dostatok námetov pre Timravine prózy.⁷ Tvoriť začala počas života v Polichne, ale známu a veľkou spisovateľkou bola až počas života v Ábelovej. Bola veľmi dobrou pozorovateľkou a to jej zostalo aj na sklonku jej literárnej činnosti. V rozhovore s Leou Mrázovou z roku 1937 uvádza: *Ja rada kukám z obloka. Čo človek všetko vidí. V Ábelovej v nedel'u, to je celé mravenisko.*⁸ V období jej života to ešte stále bolo mravenisko ľudí, ale pre Timravu predovšetkým množstvo životných príbehov, ľudských pováh a vzťahov. Timrava neopisovala krásy Ábelovej, ani prírody a krajiny na okolí, písala o ľuďoch z *Novohradských vrchov*, ktorí sa prostredníctvom nej dostávali výraznejšie do povedomia Slovákov.⁹

Najväčšia slovenská spisovateľka do Ábelovej lákala mnohých, ktorí sa snažili pochopiť jej dielo, a predovšetkým pochopiť, prečo sa zrodilo zdanlivo na periférii a v odľahlosti kdesi v *Novohradských vrchoch*, a časť z neho práve vo vzdialenej Ábelovej. Pre mnohých však literárne dielo Boženy Slančíkovej Timraviny, tohto osobitého javu slovenskej literatúry, dávalo zmysel, až keď sa začali zamýšľať nad prostredím jej života, a až keď sa snažili pochopiť priestor, v ktorom až na výnimky prežila temer celý svoj život. *Hodno vidieť Timravín kraj. Nevotala by som ho Ábelovou, k tomu biblickému prameňu pripojila by som Ábelovská výšina. Z výšiny ábelovskej charakteristickej je pozrieť spod tisíc vyprahnutých skál na Madačku, učupenú dedinku, ako sa valí na ňu skálie. Ako líže Ábelovej päty spod stá metrov. Na nej, na Ábelovej a Polichne bližšie k nebu...*¹⁰

V tomto priestore sa zrodilo a pôsobilo viacero zaujímavých osobností, ktoré by bolo možné považovať za pozoruhodné

samorasty, podobne ako pozoruhodným samorastom typickým pre Novohrad bola aj Timrava.¹¹ *Ani jeden zo slovenských spisovateľov nie je natoľko určovaným už hmotnou tvárnosťou svojho rodného kraja ako Timrava. Je to vrchársky kraj so skalnatým chotárom a skalnatými roličkami, s dubovými a bukovými lesmi v diaľke, kraj úzkych údolí a krivulákych ciest, kraj a pôda, s ktorými sa treba boriť.*¹²

„Sládkovičom tak ospievany a maliarmi zobrazovaný typ slovenského ľudu nežije len na samej Detve, neprestáva na zvolensko-novohradskej hranici, ale rozkladá sa smerom východným i na Vrchoch novohradských“, napísal Škultéty. *To sa vzťahuje na Polichno i Ábelovú, kde Timrava žila v druhej polovici svojho tvorenia.*¹³

Prostredníctvom Timraviny a jej próz sa Ábelová dostávala do širšieho povedomia i mimo Novohradu. Dňa 23. septembra 1938 *Slovenský rozhlas, Bratislava* odvysielal rozprávanie Zlata Dančovej o jej návšteve v obci pod názvom *Z Timraviny v Ábelovej*.¹⁴ Bol to zároveň rok, z ktorého pochádza aj posledná Timravina próza *Záplava*, ktorá sa odohráva v Ábelovej. Záujem o ňu neochaboval. Skôr naopak. V roku 1942 vznikol filmový šot s tematikou jej

Ukážka pôvodnej architektúry z Ábelovej.
Foto: Ján Aláč, 2005.

*Letecký pohľad na Ábelovú počas presunu vojska 3. júna 1924.
Fotografiu poskytol Mírko Peňko.*

života a diela. V roku 1945 Timrava odišla žiť do Lučenca, kde v roku 1951 zomrela. *Tvrdo privykali v Lučenci, viem, ponosovali sa, ako im chýbajú Ábelovci, lúky, hory.*¹⁵

Poctou Timrave, ale i svedectvom o jej živote a tvorbe, je dodnes neprekonaný *Sborník Timrava v kritike a spomienkach* z roku 1958. Je tiež svedectvom o prostredí jej života, napríklad v príspevkoch evanjelického farára z Ábelovej Adolfa Kusého *V Ábelovej spomínajú na Timravu*, Viliama Saktora *Ábelová, Ábelová*, a tiež viacerých autorov v spoločnom príspevku *Čriepky spomienok na Timravu v Ábelovej*. Tých spomienok na Ábelovú je v ňom omnoho viac. Poctou Timrave a Ábelovej je aj próza *Ábelovský dom* Hany Ponickej (1922 Halič – 2007 Banská Bystrica) z roku 1959, v ktorej autorka zhrnula svoje spomienky na Timravu a v ktorých sa vyznala so svojho vzťahu k nej. Ponickej vzťah k Timrave bol mimoriadne silný ako k žene, s ktorou ju spájala aj potreba boriť sa s neľahkým osudom.¹⁶ Keď navštívila Timravin pamätný dom v Ábelovej 27. mája 1975, do knihy návštev napísala len: *Po rokoch...* Tieto dve

slová naznačujú intímnosť a precítenosť „opätovného stretnutia“.

V roku 1961 vznikol balet, niekedy označovaný aj ako ľudová spevohra, *Ábelovské dievky* od Šimona Jurovského (1912 Uľanka/ Banská Bystrica – 1963 Praha).¹⁷ Text napísal František Rell (1913 Uhorské – 2009 Bratislava) z rodu ábelovských Rellovcov podľa próz Boženy Slančíkovej Timravy. S Timravou mal už skúsenosť. V období Slovenského štátu pripravil pre rozhlas ako člen *Rozhlasovej dramatickej družiny* dramaturgiu próz *Páva* a neskôr i *Chudobná rodina*.¹⁸

Tak, ako poskytovala Ábelová s Madačkou a Nedelištom dostatok príbehov a námetov pre prózy Boženy Slančíkovej Timravy, a neskôr pre Dušana Krausa (1937 Martin – 2001 Bratislava), autora *Ábelovských poviedok*, *Poslednej pošty Ábelová* (1994), prózy *Z Ábelovských dní* (1997), poskytovala Ábelová zaujímavé exteriéry a námety Timraviných diel aj pre filmárov. Martin Ťapák v Madačke a Nedelišti v roku 1980 nakrúcal televíznu filmovú adaptáciu na motívy Timraviných próz,

Drevenica zachovaná na Madačských lazoch.
Foto: Ján Aláč, 2016.

Zvonica v Nedelišti postavená v roku 1903. Foto: Ján Aláč, 2016.

Katera. Film bol dokončený v roku 1981. Vo filme vynikla v tom čase ešte zachovaná architektúra obcí a krajina, vrátane zachovaných unikátnych historických krajinných štruktúr. O krátky čas sa na Ábelovú a Maďačské lazy Martin Ťapák vrátil, aby tu nakrútil časť filmu *Zrelá mladosť* z roku 1983, tu však už s tematikou zo života mladého Klementa Gottwalda.¹⁹ Aj Štefana Uhra priviedol nakrúcanie filmu zo života Boženy Slančíkovej Timravy *Šiesta veta* z roku 1986 do Ábelovej. Nakrúcanie prebiehalo v lete roku 1985 a tvorcovia filmu si prezreli aj *Pamätný dom* venovaný životu a dielu spisovateľky. *S pietou a potešením som prišiel na toto miesto ako predstaviteľ jej otca Slančíka, skláňajúc sa v úcte pred jej osobnosťou. Elo Romančík.*²⁰ Svoj podpis tu zanechala aj predstaviteľka Boženy, maďarská herečka Erika Oszda. Ešte skôr boli v Ábelovej nakrúcané filmové šoty s tematikou života a diela Boženy Slančíkovej Timravy, a to v rokoch 1942, 1952 a 1967.

Ábelovský repertoár ľudových piesní bol známy nielen v okolitých dedinách, a nielen v čisto slovenskom prostredí Novohradu. Zachovaných svedectiev o tom je mnoho. U evanjelického kňaza v Turom Poli Juraja Nathanela Petiana (1806 Polichno – 1859 Turie Pole), v dobe svojho života najcharizmatickejšej a najuznávanejšej postavy evanjelickej inteligencie novohradských vrchovských fár, sa pravidelne schádzala slovenská národne uvedomelá spoločnosť nielen z Novohradu, Hontu, Zvolenskej stolice, ale i spoločnosť z Banskej Štiavnice. Bežne sa tam zišlo osemdesiat či sto významných ľudí.²¹ Dialo sa tak spravidla 5. septembra na meniny Nathanela Petiana. Odznievali zdravice na počesť domáceho pána a slovenského národa. Po ich odznení zaznievala, ako to zaznamenal štúrovský básnik a evanjelický farár Daniel Maróthy z Luborečí, *oblíbená Ábelovská*, pričom do poznámky uviedol, že to bol *oblíbený hlahol do skoku v hornom Novohrade. Mládež slovenská hneď skočila do nôh*. Za tancom nasledoval *zvučný spev našich národných*

piesní. Turie Pole bolo veľkou a rázovitou obcou, počtom obyvateľov väčšou než Ábelová, a napriek tomu tu boli populárne „ábelovské piesne“.²² Ján Bohumil Molnár (1839 Bystrička – 1934 Senné), najprv pomocný učiteľ v Dolných Strhároch, Turom Poli a neskôr riadny učiteľ v Suchom Brezove a najdlhšie v Sennom, si vo svojich spomienkach zaznamenal, že 4. marca 1862 v Balážskych Ďarmotách *prvú raz som bol veľkým pánom, lebo mi Ďarmotskí cigáni na môj rozkaz „Abelovskú“ zanôtili*.²³

Spisovateľka Elena Maróthy Šoltéssová vo svojich spomienkach na detstvo v novohradskej Luboreči spomína Joži báčoho Goldpergera, odvodzujúceho svoj rod od pánov zo Sachsensteinu pri Kremnici, ktorý *keď mal čas, rád sa prekával s nami, i zahral nám zavše na husliach, ktoré hádam v mladom, poetickjšom veku pestúval, nejakú skočnú „jabelovskú“, a potešenie mu svietilo z belasyých očí, keď drobná čamrva okolo neho popustila sa do tanca*.²⁴

Ján Bienik pri charakteristike Ábelovej uvádza, že *ľud zaoberá sa najviac roľníctvom, chovom statku a oviec, je bystrý a vtipný. V spisoch aj v beletrii našej spisovateľky Timravy často nachádzame opis a stručný nákras tunajších zvykov a obyčajov. A tam, kde počuť krásny hlboký hlas fujary valacha, iste nájde sa i spevu dosť, o čom je i chýrna príslovia: nože tú jabelovskú“*. Ešte z *detského veku si pamätám*, uvádza Bienik, *na zvláštnu pieseň: „čajda na Jabelovú, čajda na Budinú, jesta tam jedna rybyzajka (?) s čiernyma očima“*, ktorá má milý, príjemný nápev.²⁵

Folklorný materiál, či už v podobe piesní, povestí, alebo balád, nachádzame u mnohých autorov, napríklad aj u Jána Kollára v jeho *Národných spievankách*, ktorému písanou zbierkou z Novohradskej stolice prispela Amália Petianová, dcéra Gabriela Petiana, v rokoch 1783 až 1821 evanjelického farára z Ábelovej, podobne ako aj jej brat Šalamún Dobromír Petian, ktorý dokonca prispel tromi husto písanými zväzočkami vrátane najstarobylších piesní, hier a tiež rozprávkami.²⁶

K nedoceneným zberateľom ľudovej slovesnosti a najmä piesní Novohradu a Novohradských vrchov patrili aj evanjelický farár, ale i hudobný skladateľ Michal Laciak st. a jeho syn, evanjelický farár a tiež skladateľ Emil Bohuslav Laciak.²⁷ Nimi zaznamenané piesne sú spravidla spätne označované jednoducho len ako *Novohradské*.

Tomuto priestoru a jeho piesňam vzdal poctu v jednom zo svojich textov pod názvom *Primitivismus novohradských vrchů* aj Karol Plicka. *Přišel jsem vlastně za jeho písni. (...) Jeho písne jsou většinou našemu uchu nezvyklé, nové, drsné i překré, ale v originalitě silné. (...) Ale nejen hudba, i jeho projevy výtvarné jakoby ztratili dobu.*²⁸ Niektoré *Piesne vrchovské* z rukopisnej zbierky Karola Plicku sa stali súčasťou *Slovenských spevov* Vítězslava Nováka.²⁹

Dvadsať a predovšetkým tridsať rokov 20. storočia boli z hľadiska presahu Ábelovej navonok najsilnejšie. Vizuálne podoby Ábelovej s Madačkou a Nedelištom, ale i ďalšími dedinami zaujali už spomenu-tého Karola Plicku. Jeho fotografie *Žena z Ábelovej*, *Gajdoš z Nedelišta*, či fotografia *Oráča, gazdu* či *vrchovca z Novohradu*, niekedy lokalizovaného do Madačky,³⁰ alebo fotografie typických novohradských ľudových náhrobníkov z druhej polovice dvadsiatych rokov 20. storočia z Ábelovej, Madačky a Nedelišta sa dostávali do periódik a na stránky publikácií. Niekoľko záberov z týchto troch obcí Karol Plicka využil aj vo svojom legendárnom filme *Zem spieva* z roku 1933. Viaceré z týchto fotografií sú súčasťou reprezentatívnych fotografických publikácií Karola Plicku. Nebol jediným. Z rokov 1935 – 1938 je aj olejomalba *Dievča v Ábelovej* od Jana Čumpelíka.³¹

V druhej polovici tridsiatych rokov 20. storočia Ábelová reprezentovala bohatstvo Novohradu a spolu s ďalšími rázovitými obcami Detvou, Heľpou, Šumiacom, Telgártom, Čiernym Balogom, Ľubietovou aj bohatstvo slovenského folklóru ako takého na *Národopísnych slávnostiach*

Ukážka tvorby ľudových kamenárov v Ábelovej. Foto. Ján Aláč, 2016.

stredoslovenských, ktoré usporadúvala *Národohospodárska župa stredoslovenská* v spolupráci s viacerými spolkami ako *Orol*, *Živena*, katolíckymi skautmi, *Slovenským cudzineckým zväzom* a ďalšími. Ábelová mala na týchto slávnostiach, ktoré boli usporadúvané na Sliachi, účasť už na prvom ročníku v roku 1934.

Druhý ročník sa uskutočnil v nedeľu 21. júla 1935. Opäť ich organizovala *Národohospodárska župa stredoslovenská*, teraz však už aj za účasti *Ústredia regionálnej propagácie Československa* spolu s inými organizáciami pod protektorátom ministra zdravotníctva (vzhľadom na miesto konania – Štátne kúpele Sliach) a za čestného predsedníctva prezidenta *krajiny Slovenskej* a jeho zástupcu Jozefa Országha. Od 21. do 24. júla bola súčasťou slávnosti aj výstava ľudového priemyslu z Detvy v hoteli *Palace*. Na podujatí sa zúčastnilo viac než 10 000 návštevníkov, vrátane cudzincov – kúpeľných hostí.³² V populárnejších hodinách vystúpili Ábelovčania

s tematikou *vajanských ohňov*, čo malo mimoriadny úspech.³³ Azda i preto boli Ábelovčania s rovnakou témou vystúpenia súčasťou aj III. ročníka, ktorý sa uskutočnil 25. júla 1937. Okrem národopisných slávností bola súčasťou programu opäť aj výstava ľudového priemyslu stredného Slovenska. Už v článkoch informujúcich s predstihom o konaní podujatia sa uvádzalo, že: *Najkrajšie dievčenské kroje uvidí návštevník pri vystúpení obce Ábelovej z Novohradu. Ich Vajanský tanec, predvádzaný v predvečer Jána Krstiteľa, nazvaný podľa Boha slnka Vajana, demonštruje mytický svetový názor našich predkov z dôb pohanských. Pri tanci pália sa ohne, cez ktoré preskakujú mládenci a vydajachtivé dievčatá.*³⁴ Cieľom týchto riadkov bolo upútanie a prilákanie návštevníkov a vystúpenie Ábelovej malo opäť veľký ohlas. *Ábelová, vajanské ohne. Keď prichádzali šuhaji z Ábelovej a za nimi chutné dievčatá, zacítili sme niečo zo zbojníckej romantiky. Preskakujú ohne každý so svojou a potom zase tancujú, spievajú a zase drobčia. A s nimi tisíce ľudí im luská do taktu, tisíce nôh poskakuje a nebolo by treba mnoho, aby sme sa všetci schytili. Z tisícich hrdiel lenže sa nestrhne: „Toho roku vojna bude, načo tebe žena bude!“*³⁵ Autor týchto riadkov nechtiac akoby predznamenal nasledovný vývoj. Komplikovaná medzinárodná situácia mala za následok aj koniec konania ďalších ročníkov *Národopisných slávností na Sliací*.

Ábelová inšpirovala aj vynikajúceho a dodnes nedoceneného ľudového rezbára Pavla Hudeca (1928 – 1986) z Dolnej Strehovej. Okrem hôrných chlapcov a „Detvancov“ mal v obľube aj motív ábelovských žien alebo dievčat. V rámci súboru jeho prác, nachádzajúcom sa v zbierkovom fonde *Novohradského múzea a galérie v Lučenci*³⁶, sa nachádzajú aj plastika *Hraňačka – Ábelovské dievča* z roku 1968 a reliéf *Ábelovská dievka*. Všetky plastiky a reliéfy boli vyrezané z lipového dreva.

V Ábelovej, Madačke, ale i Nedelišti, podobne ako v niekoľkých ďalších dedinách

Novohradských vrchov, hroby evanjelikov a. v. označovali bohato zdobené a tvarované ľudové kamenné náhrobníky a tiež tvarované a zdobené drevené náhrobné dosky. V týchto troch dedinách nachádzame súbežne koncom 19. storočia a v prvých desaťročiach 20. storočia niekoľko zaujímavých podôb ľudových drevených

Reliéf „Ábelovské dievča“. Ako základná predloha rezbárovi Pavlovi Hudecovi pravdepodobne poslúžila fotografia Karola Plicku zachytávajúca ženu z Ábelovej s krčahom z druhej polovice dvadsiatych rokov 20. storočia. Zbierkový fond *Novohradského múzea a galérie v Lučenci*. Foto: Ján Aláč, 2019.

a kamenných náhrobníkov. Do kameňa boli ľudovými tvorcami náhrobníkov prenesené podoby oltárov evanjelických kostolov. Nachádzame na nich motívy charakteristické len pre tento typ náhrobníkov a priestor, v ktorom vznikali: motív ciferníka hodín zaznamenávajúceho čas úmrtia, ale i bez ručičiek; na náhrobníky prenesené hlavičky serafínov z oltárov kostolov; motív chrobáka; rozety; hviezdicové motívy; bohatú rastlinnú ornamentiku; ale napríklad aj pozoruhodnú snahu o realistické zobrazenie do kameňa vytesaných podobizní dvoch zosnulých sestričiek.³⁷

Bohato zdobené ľudové podoby náhrobníkov sa v spojitosti s charakterom ľudovej architektúry a prírodným prostredím podieľali na archaickosti pôsobenia vizuálnej stránky priestoru. Charakter tohto priestoru v publikácii *Ľudová architektúra na Slovensku* z roku 1958 načrtnol aj Jozef Vydra: (...) *Táto vedľa Čičmian najstarobylejšia časť Slovenska so skoro pohanskými pieskocovými pomníkmi na cintorínoch, s mužmi v širokých nohavičkách a s kečkami, v porovnaní s ktorými ôsmi žijúci Detvanci s kečkami vyzerali v roku 1925 ako oblečení podľa najnovšej módy, skoro úplne zmizla vplyvom nových opatrení pre povznesenie tohto kraja. Aspoň jedna dedina z nich mala byť zachránená ako rezervácia starobylej výroby, odevnej a stavebnej kultúry.*³⁸

Nestalo sa tak a v posledných desaťročiach v Novohrade i v Ábelovej mnohé zaniklo. Napriek tomu má Ábelová, vrátane Madačky a Nedelišťa, stále svojho *genia loci*. Stále sú tu zachované príklady pôvodnej architektúry. Krajina si na mnohých miestach zachovala svoj pôvodný charakter, vrátane zachovaných historických krajinných štruktúr. Stále je čo v Ábelovej objavovať. Z tohto priestoru vzišli, tu sa narodili alebo pôsobili aj mimoriadne pozoruhodné osobnosti, ktoré prerástli rozmer Novohradu. To všetko, ale i históriu, kultúru či prírodu a mnoho ďalších špecifik Ábelovej, ale i Madačky a Nedelišťa, má predstaviť pripravovaná monografia venovaná tejto obci.

Literatúra:

ALÁČ, Ján: Juraj Nathanel Petian : Prvý zakladateľ Matice slovenskej, ale i Novohradčan od koreňa. In: *Zborník zo stretnutia priateľov regionálnej histórie*. Ročník 5. : 30. november 2019A. Zostavil Mišo Šesták. Hradište : Priatelia histórie Novohradu, 2019, s. 50-63.

ALÁČ, Ján: Ján Bohumil Molnár a jeho spomienky fascinujúce svojou obyčajnosťou, skromnosťou a úprimnosťou. In: *Zborník zo stretnutia priateľov regionálnej histórie*. Ročník 5. : 30. november 2019B. Zostavil Mišo Šesták. Hradište : Priatelia histórie Novohradu, 2019, s. 356-374.

BIENIK, J.: *Dejiny Novohradského seniorátu 1517 – 1922*. Dolné Srnie : Združenie evanjelikov augsburského vyznania Považského seniorátu 2010, 83 s.

FILČÍK, P.: *Čas dal, čas vzal...*. Lučenec : Mesto Lučenec 2018, 86 s.

MARÓTHY, D.: Juraj Nathanel Petian. In: *Sokol. Časopis pre zábavu a poučenie*. r. II., č. 3, 15. februára 1863, s. 53 – 56.

MARÓTHY-ŠOLTÉSOVÁ, E.: Sedemdesiat rokov života. In: MARÓTHY-ŠOLTÉSOVÁ, E.: *Výber I*. Tatran, Bratislava 1978, 635 s.

MATUŠKA, A.: *Vavríny nevädnuce*. Bratislava : Slovenský spisovateľ 1954, s. 192 s.

MIKSZÁTH, K.: *Dáždnik Svätého Petra*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1960, 271 s.

MRÁZOVÁ, L.: Pol dňa s Timravou. In: *Timrava v kritike a spomienkach*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1958, s. 99 – 108.

NOVÁK, V.: *Slovenské spevy*. Praha: Národní hudebné vydavatelstvo 1951.

PLICKA, K.: *Primitivismus novohradských vrchů*. In: *Výtvarné snahy 9, 1927 – 1928*, č. 4, s. 66 – 69.

PLICKA, K.: *Na hrobe dvoch sestričiek*. In: *Slovenskou otčinou, 1925 – 1926*, č. 2, s. 33 – 34.

PONICKÁ, H.: *Ábelovský dom*. Bratislava : Slovenský spisovateľ 1959, 100 s.

Skvelý úspech národopisných slávností na Sliachi. In: *Slovenský denník*, 25. júla 1935, r. XVIII. č. 169.

Sliach v žiari farieb, zvuku a tanca. In: *Pohronie*, 17. júla 1937, r. VI., č. 29, s. 1.

Slovenský hlas. In: *Národný denník*, 24. 9. 1938, č. 218, r. 1, s. 2.

Sviatok stredného Slovenska – národopisný deň na Sliachi. In: *Slovenský denník*, 20. júla 1935, r. XVIII, č. 163, s. 4.

ŠKULTÉTY, J.: *Timrava šestdesiatročná*. In: *Timrava v kritike a spomienkach*. Bratislava :

Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1958, s. 312 – 315.

Taký je náš ľud. In. Slovenská pravda, 28. júla 1935, r. XVI, č. 30.

TIMRAVA, Slančíková, B.: *Božena Slančíková Timrava II*. Bratislava 1975, 772 s.

Veľké národopisné slávnosti na Sliachi. In. Slovenský denník, 13. júla 1935, r. XVIII, č. 159, s. 1.

Vlastivedný slovník obcí na Slovensku I. Bratislava : VEDA, Vydavateľstvo SAV 1977, 528 s.

1 Napríklad *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku*, ktorý pripravil Encyklopedický ústav SAV a vydala ho Veda – vydavateľstvo SAV, Bratislava v rokoch 1977 a 1978.

2 V roku 1900 v nej žilo 995 obyvateľov a v roku 1910 ich bolo 966. V Madačke bolo v roku 1900 592 obyvateľov (v roku 1910 591 obyvateľov) a v Nedelišti 334 obyvateľov. V roku 1910 ich v Nedelišti žilo 378.

3 Spomienky v istom období učiteľa v Ábelovej Pavla Filčíka, *Čas dal, čas vzal...* z roku 2018. Aj u neho je prítomné vyznanie venované Ábelovej. In. FILČÍK, P.: *Čas dal, čas vzal*. Lučenec 2018, s. 38.

4 Geografia Kálmána Mikszátha má svoje osobitosti, v ktorých sa kombinujú vymyslené miesta s reálnymi dedinami. Jednou z tých reálnych je práve Ábelová. Dáždnik sa do Ábelovej dostal z Pohradia a z Ábelovej cez Vysokú Horu do Doliniek. MIKSZÁTH, K.: *Dáždnik Svätého Petra*. Bratislava 1960, s. 144 – 145.

5 Na evanjelických farách ich v 18. storočí nachádzame vo Veľkom, Lome, v Turom Poli, v Hornej Strehovej alebo v Polichne.

6 MRÁZOVÁ, L.: Pol dňa s Timravou. In. *Timrava v kritike a spomienkach*. Bratislava 1958, s. 106.

7 Niekdajšie filie Ábelovskej matkocirkvi, Madačka a Nedelište, sú dnes administratívnu súčasťou obce Ábelová.

8 TIMRAVA-SLANČIKOVÁ, B.: *Božena Slančíková Timrava II*. Bratislava 1975, s. 733.

9 *Timrava, ktorá videla prírodu v svojich poviedkach iba ako matné pozadie človeka, a používala ju nanajvýš ako doplnenie toho, čím jej ľudia žili...* PONICKÁ, H.: *Ábelovský dom*. Bratislava 1959, s. 46.

10 MRÁZOVÁ, L.: Pol dňa s Timravou. In. *Timrava v kritike a spomienkach*. Bratislava 1958, s. 100.

11 Samorastlosť tunajších ľudí možno pozorovať nielen u Timravy. Evanjelický farár Pavel Rell z Ábelovej bol botanikom a ovocinárom. Učiteľ a neskôr evanjelický farár Michal Laciak st. bol hudobným skladateľom, zberateľom

ľudových piesní, ale i autorom *Náuky súhlasu*, ktorú vydal napriek negatívnym ohlasom školených hudobných skladateľov a teoretikov vlastným nákladom. Dedinský učiteľ Jozef Luňáček bol paleontológom, ale i členom vedeckých kráľovských či cisárskych spoločností. Michal Algöver bol autorom po slovensky písanej učebnice matematiky.

12 MATUŠKA, A.: *Vavríny nevädniúce*. Bratislava 1954, s. 129.

13 MATUŠKA, A.: *Vavríny nevädniúce*. Bratislava 1954, s. 130. Taktiež: ŠKULTÉTY, J.: *Timrava šesťdesiatročná*. In. *Timrava v kritike a spomienkach*. Bratislava 1958, s. 349.

14 Slovenský hlas. In. *Národný denník*, 24. 9. 1938, č. 218, r. 1, s. 2.

15 PONICKÁ, H.: *Ábelovský dom*. Bratislava 1959, s. 70.

16 V roku 1977 sa stala signatárkou Charty 77.

17 *Ábelovské dievky* (1961) na námet z tvorby Timravy uviedla spevohra Divadla J. Záborského v Prešove pod názvom *Victor od Poľany* (1973). In. <https://operaslovakia.sk/simon-jurovsky-prispel-k-rozvoju-a-profesionalizacii-slovenskeho-hudobneho-zivota/>.

18 Každá z hier sa musela vtesnať do 45 minút, vysielané boli v nedeľu popoludní.

19 Klement Gottwald (1896 Dédica – 1953 Praha) bol komunistický politik, prezident Československej republiky v rokoch 1948 – 1953.

20 Zápis v *Knihe návštev Pamätného domu B. S. Timravy v Ábelovej* z augusta roku 1985.

21 MARÓTHY, D.: Juraj Nathanel Petian. In. *Sokol. Časopis pre zábavu a poučenie*. r. II., č. 3, 15. februára 1863, s. 53 – 56.

22 V roku 1910 malo Turie Pole 1 096 obyvateľov a Ábelová 966 obyvateľov.

23 Mesto Balážske Darmoty (Balassagyarmat), Maďarsko.

24 Jozef Goldperger, bol otec národno-osvetovej pracovníčky Emy Goldpergerovej. In. MARÓTHY-ŠOLTÉSOVÁ, E.: *Sedemdesiat rokov života*. In. MARÓTHY-ŠOLTÉSOVÁ, E.: *Výber I*. Bratislava 1978.

25 BIENIK, J.: *Dejiny Novohradského seniorátu 1517 – 1922*. Dolné Srnie 2010, s. 41.

26 SUCHÁŇ, M.: Poznamenania a pojednania k II. dielu Spievaniek. [https://www.sulinet.hu/oroksegtar /data/magyarorszagi_nemzetisegek/szlovakok/szekesfehervar/narodne_spievaniky_2/pages/011_poznamenania.htm](https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/szlovakok/szekesfehervar/narodne_spievaniky_2/pages/011_poznamenania.htm).

27 Michal Laciak ml. (1860 Turie Pole – 1954 Bratislava) si vzal za manželku Irenu Slančíkovú, sestru Boženy Slančíkovej Timravy.

28 PLICKA, K.: Primitivizmus novohradských vrchů. In *Výtvarné snahy* 9, 1927 – 1928, č. 4, s. 68.

29 NOVÁK, V.: *Slovenské spevy*. Praha: Národní hudobné vydavateľstvo 1951.

30 V skutočnosti ide o fotografiu z Dolného Tišovníka (okres Detva).

31 Inv. číslo O 1605. Zbierkový fond: Slovenská národná galéria. Zdroj: https://www.webumenia.sk/dielo/SVK:SNG.O_1605.

32 Skvelý úspech národopisných slávností na Sliachi. In: *Slovenský denník*, 25. júla 1935, r. XVI-II. č. 169.

33 Sviatok stredného Slovenska – národopisný deň na Sliachi. In: *Slovenský denník*, 20. júla 1935, r. XVIII, č. 163. s. 4. Taktiež: Veľké národopisné slávnosti na Sliachi. In: *Slovenský denník*, 13. júla 1935, r. XVIII, č. 159, s. 1.

34 Sliach v žiari farieb, zvuku a tanca. In: *Pohronie*, 17. júla 1937, r. VI., č. 29, s. 1.

35 Taký je náš ľud. In: *Slovenská pravda*, 28. júla 1935, r. XVI, č. 30.

36 Pôvodne sa dostali ešte do zbierok múzea v ére existencie *Vlastivedného múzea vo Filákovke*.

37 PLICKA, K.: Na hrobe dvoch sestričiek. In: *Slovenskou otčinou*, 1925 – 1926, č. 2, s. 33 – 34.

38 VYDRA, J.: *Ľudová architektúra na Slovensku*. Bratislava 1958, s. 212 a 214.

Príspevok vznikol vďaka podpore Banskobystrického samosprávneho kraja.

S FINANČNOU PODPOROU
BANSKOBYSTRICKÉHO
SAMOSPRÁVNEHO KRAJA

Adresa autora:

RNDr. Ján Aláč

alac@gmmuzeum.sk

alac.jan@gmail.com

Gemersko-malohontské múzeum
v Rimavskej Sobotě
Nám. M. Tompu 5
Rimavská Sobotka 979 01